

Ірина Вітюк,

кандидат філософських наук,

доцент кафедри філософсько-історичних студій та масових комунікацій,

(Державний університет «Житомирська політехніка»),

Валерія Савіцька,

здобувач вищої освіти

(Державний університет «Житомирська політехніка»)

ФІЛОСОФСЬКІ ТРАДИЦІЇ В ОСВІТІ: АНТИЧНІСТЬ

Освіта – це галузь суспільного життя, яка час від часу піддається процесам реформування. За часів незалежності України відбулося декілька об'єктивно обумовлених етапів реформування сфери освіти. Світогляд людини залежить від процесів освіти і самоосвіти. Його стихійне формування призводить до збільшення можливостей маніпуляції масовою свідомістю громадян. Інституалізація освіти з акцентом на формування усіх форм суспільної свідомості є необхідністю у часи кризових станів суспільства. На нашу думку, доречно звернутися до традицій в освіті, закладених на різних історичних етапах у різних типах суспільств, які демонструють конструктивну роль інституалізованого формування свідомості громадян на основі широкого філософського світогляду. У цій розвідці буде окреслено філософські традиції в освіті епохи античності.

Вивчення традицій в освіті – важлива умова формування загального уявлення про Давні часи. Формується думка про те, що школа і педагогіка завжди були помітними рушійними силами культурної та громадської еволюції.

Мабуть, першим таким «освітнім» закладом, про який дійшли відомості до наших часів, є Піфагорійський союз. Він був заснований філософом і математиком Піфагором в 533 р. до н. е. Як повідомляє Діоген Лаерцій, союз проіснував більше «дев'яти поколінь» і об'єднував величезну кількість учнів, прихильників вчення Піфагора. Зберігся каталог Ямбліха, в якому зафіксовано імена 235 членів Піфагорійського союзу. Їхнє навчання тривало 15 років. Основу піфагорійського способу життя складала ціла система спеціальних приписів, правил, обрядів і норм поведінки, що стосувалися взаємовідносин, діяльності і навіть харчування членів союзу. Так, піфагорійці розпочинали кожен новий день ще до сходу Сонця з заспокоєння душі через гру на лірі і прогулянок вздовж берега моря, або ж в священному гаю. Подальше слідували фізичні, а також мнемонічні вправи. Зранку обдумували ті справи, які необхідно вирішити протягом дня. Вечір присвячували спільним прогулянкам, бесідам і релігійному співу. Перед сном належало продумати і прозвітувати перед самим собою, що зроблено, а чого не зроблено за день. Піфагорійці були дуже поміркованими в їжі, вживали прості і найбільш необхідні продукти. Античні автори особливо підкреслюють, що в піфагорійському союзі панував звичай мовчання, що виражався в своєрідних мовчазних роздумах кожного члена союзу. Перші п'ять років навчання учень мав мовчати. Це привчало його до зосередженості. Другі п'ять років учні могли слухати те, що говорить учитель, але не бачити його: Піфагор розмовляв із ними вночі, перебуваючи за занавіскою. Тільки треті п'ять років учні могли розмовляти з учителем віч-на-віч. Піфагорійський спосіб життя з необхідністю опирався і на певну ієрархічну систему

цінностей. Важливо також підкреслити і вимогу піфагорійців до членів свого співтовариства, щоб вони суворо дотримувалися в своєму житті єдності теорії і практики, і розглядали філософію не тільки як теоретичну мудрість, але і як практичну, як керівництво до дій, а філософа, як мудреця, що знає як жити і діяти. І, нарешті, слід окремо наголосити на тому, яке місце займала в піфагореїзмі музика. Без перебільшення її роль була особлива і навіть в певній мірі домінуюча. Музику вони трактують як надзвичайно ефективний засіб впливу на людину, на її душу, яку можна лікувати тільки музикою, зокрема, вгамувати гнів, розвіювати неспокій, тяжкі переживання.

У класичній грецькій філософії найвідомішою школою є Академія, яку організував Платон – один із найвидатніших старогрецьких філософів у 387 році до н. е. Організаційно вона нагадувала піфагорейську філософську школу. Над входом в Академію висіло гасло: «Не геометр хай не входить!». Її назва походить від назви гаю заснованого на честь героя Академа. Академія стала центром Античної думки у її найрізноманітніших проявах. Платон заснував її, щоб виховувати політичних діячів, через зайняття філософією. Академія знаходилася поза межами Афін. У ній були дві категорії членів: з одного боку, найстарші, дослідники та викладачі, а з іншого – наймолодші, студенти. В Античності вважали показовим той факт, що дві жінки Аксіотея та Ластенія були ученицями Платона. Аксіотея, як розповідають, без сорому носила просту мантию філософів: це дає підстави припускати, що члени Академії, як і інші філософи доби, віддавали перевагу цьому костюму, який відрізняв їх від інших людей. Старші члени, які разом із Платоном брали участь у дослідженнях та викладанні: Спевсіпп, Ксенократ, Євдокс Кнідський, Геракліт Понтійський і Аристотель, який, наприклад, залишався в Академії упродовж двадцяти років як учень, а потім – викладач. Окрім, дискусій, лекцій та наукових робіт, організація школи передбачала спільні трапези. Геометрія та інші математичні науки відігравали у формуванні учнів першорядну роль. Згідно з «Державою», майбутні філософи повинні вправлятися в діалектиці лише тоді, коли здобудуть певну зрілість, і робити це упродовж п'яти років, від тридцяти до тридцяти п'яти років. Не відомо, чи застосовував Платон це правило у своїй школі. Але діалектичні вправи неминуче посідали в Академії помітне місце у навчанні. За доби Платона діалектика була технікою дискусій, що передбачали чіткі правила. Висувалася «теза», тобто запитання. Один з двох співрозмовників намагався спростувати шляхом запитань, тобто ставлячи захисникові тези вправно підібрані запитання, щоб змусити його до таких відповідей, які підведуть до визнання суперечливості тези, яку той захищав. Співрозмовник, який запитував, сам не захищав жодної тези. З бігом часу, поступово все ж платонівська школа відходила від головних засад і філософських принципів, які утверджував в її стінах Платон. Його Академія перестала існувати в 529 р. до н. е. Її заклав східно-римський імператор Юстиніан I.

Ще однією відомою школою в період Античності є так звана перипатетична (від грецького слова «перипатос», яким називалася крита галарія, де відбувалися заняття) школа. Інша назва – Лікей – походить від сусідства школи з храмом Аполлона Лікейського. Заснована Аристотелем у 335–334 р. до н. е. Серед найбільш відомих представників перипатетизму слід назвати: Теофраста, Евдема, Арістоксена, Дікеарха, Стратона, Андроніка з Родоса, Темістія. Ліцеї використовували для філософських дебатів задовго до Аристотеля. Зокрема, у Ліцеї виступав Протагор та інші давньогрецькі філософи. Крім, військової підготовки та навчальних занять, у Ліцеї також розміщується Афінські Збори та проводяться

культові та релігійні обряди. Заснувавши перипатетичну школу в Афінах, Аристотель ставить за ціль вивчення природи, науки та етики. Перипатетики відзначалися своїм науковим підходом та різнобічністю інтересів. Їхня діяльність охоплювала фізику, біологію, етику, політику та інші галузі. Їхня філософія етосу базувалася на розумінні добродетності, щастя та справедливості. Однією з ключових концепцій перипатетиків була ідея «золотої середини». Вони вважали, що справедливість полягає в уникненні екстремів та виборі шляху, що знаходиться посередині. Ця концепція стала важливим елементом їхнього вчення та вплинула на розуміння моральності. Школа продовжувала функціонувати впродовж століть, але її вплив почав зменшуватися в епоху Римської Імперії. Ідеї перипатетиків знаходять своє відображення у сучасній науці, філософії та моралі. Справедливо вважати, що перипатетична школа залишила значущий слід у світовій ідеї. З бігом часу Лікей все ж поступово втрачав свій авторитет як визначний осередок розвитку античної філософії. В ньому ще певний час досить активно будуть займатися коментуванням творів Аристотеля, а також природничими дослідженнями. В кінці свого існування перипатетична школа зливається з новоплатонівською і Стоїчною школами.

Однією з найвпливовіших шкіл еліністичної філософії, яка проіснувала більш як вісім століть і стала головним центром античного матеріалізму є «Сад Епікура». Засновник її Епікур – виходець з острова Самоса, основну частину життя провів в Афінах, де і купив будинок із садом і там посилювався разом з учнями у 306 р. до н. е. Ця школа не була публічно освітянською. Це було замкнуте товариство однодумців, хоч і не політичне об'єднання, як Піфагорейський союз. Над входом був напис : « Гостю, тобі буде тут добре: тут задоволення – вище благо». Основні ідеї вчення Епікура зосереджені у трьох сферах філософського знання – «каноніка» (теорія пізнання), «фізика» (натурфілософія) й етика. Він вважав головним не приріст нового знання, а опанування людиною мистецтва жити гідно, забезпечувати спокій своєї душі та зберігати духовну стійкість. Інституція трималася на керівникові школи, і в правовому сенсі школа ніколи не мала статусу юридичної особи. Цей факт чітко проступає у таких цікавих документах як заповіти філософів, зокрема Епікура, і можна констатувати, що в цих текстах немає жодного слова про власність школи як такої. Книги, так само як і земельна власність, вважалися власністю керівника школи. Більшість із філософів, хоча не всі, вважали справою честі навчати, і не отримували гонорарів. Матеріальні ресурси були особистими або отримувалися від благодійників. У цілому епікуреїзм орієнтувався на практичність філософії, розуміння її як головного засобу пошуків людиною щастя, задоволення її потреб. Він справив великий вплив на подальший розвиток філософської думки. Найбільш послідовним прихильником його був римський філософ Лукрецій Кар.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Філософія Стародавнього світу. Частина II. Антична філософія (Возняк С. М.). Івано-Франківськ: Плай 2004.
2. Кондзьолка В. В. Нариси історії античної філософії. – Львівський університет імені Івана Франка, 1993.
3. Адо П. Що таке антична філософія? Переклад з французької С. Л. Йосипенка. Київ: Новий Акрополь, 2014.